

Öğrencilerin Madde Kullanımı ve Bağımlılığında Etkili Olan Faktörlere Bakışının Demografik Özelliklere Göre İncelenmesi: Çukurova Üniversitesi Örneği

Bülent ÖZ*
Akn ALKEVLİ**

ÖZ

Bu çalışma, Çukurova Üniversitesindeki muhtelif fakültelerde öğrenim gören öğrenciler arasında madde kullanımı ve bağımlılığında etkili olabilecek faktörlere bakışlarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Çukurova Üniversitesi'nde 2015-2016 Eğitim-Öğretim yılında öğrenim gören 24625 öğrenciden, kolayda örnekleme ile seçilen 513 öğrenciyeye uygulanan anketten eksik ve hatalı birimlerin çıkarılması sonucu kalan 502 birim oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %47,2'si kadın, % 52,8'i erkektir. Yaş ortalaması (ss=2,31, alt-üst=18-32, ortanca=22) 22,31'dir. Öğrencilerin % 65,5'i sigara, % 59'u alkol kullanmaktadır. Öğrencilerin %51,2'sinin hem sigara hem de alkol kullanmakta, % 26,7'sinin ne sigara ne de alkol kullanmamaktadır. Araştırmada cinsiyet, yaş, aylık ortalama hane geliri, medeni durum, çalışma durumu değişkenlerinin yanı sıra öğrenim görülen sınıf, öğretim programı, öğrenim görülen fakülte, anne-baba eğitim düzeyi, mevcut durumda ikamet edilen yer, ailenin yapısal durumu (birlikte/ayrı yaşama, vefat), çocukluk dönemi ikamet edilen yer değişkenleri de ele alınmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular neticesinde madde kullanımı ve bağımlılığında etkili olabilecek faktörlere yönelik aralarında anlamlı farklılık olan değişkenler araştırmaya dâhil edilmiştir. Sonuç olarak, cinsiyet, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi dışındaki değişkenler arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Erkek öğrencilerin kadınlara göre; ailevi nedenler, hastalıklar, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, fiziki şartlar ve maddeye ulaşılabilirlik faktörlerinde madde kullanımı ve bağımlılığında daha etkin olduğu görüşüne sahip oldukları görülmüştür. Anne ve baba eğitimi üniversite olan öğrencilerin araştırmada yer alan önermelere katılım oranlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmada elde edilen bulgular neticesinde, madde kullanımı ve bağımlılık yaratmada etkili olan faktörler şu şekilde sıralanmaktadır. Bunlar arkadaş grubu, bireyin aile içinde kendisine örnek aldığı rol model, baskıcı aileler, ilgisiz aileler (ailevi normlar, aile desteği ve aile içi ilişkiler), psikolojik sorunlar, ailenin ekonomik gücü, fiziksel şartlar ve maddeye her an ulaşabilme rahatlığıdır. Sonuç olarak, öğrencileri madde kullanımına ve bağımlılığa yaratmaya iten faktörler karmaşık bir yapıya sahip olsa da bu faktörleri genel olarak ifade edecek olursak arkadaş grubu, aile, kişinin kendisi ve çevreye bağlı etkenler olarak ifade etmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Madde kullanımı, Madde bağımlılığı, Sigara, Alkol, Üniversite öğrencileri

The Overview Examination of the Factors Which Affect Substance Use and Addiction vis-à-vis Demographic Characteristics: A Case of Çukurova University Students

ABSTRACT

The objective of this study was to examine the overview of the students over the factors which affect the substance use and addiction in various faculties at Çukurova University in accordance with demographic characteristics. 24625 students studying in various faculties at Çukurova University for the academic year 2015-2016, 513 were selected using the convenience sampling method and 502 valid questionnaires were gathered from the students. Of the students, 47,2% were female, 52,8% were men. Average age was 22,31 years (SD=,31,min-max=18-32, mean=22). Of the students, 65,5% are smokers and 59% are using alcohol. Of the students 51,2% are both smoking and using alcohol, 26,7% are neither using alcohol nor smoking. In this study, variables such as gender, age, monthly average income, marital status, working status have been examined. Besides this, class, daytime-evening education, faculty, parental education, current residence, family structural status (live together/separate, dead), childhood residence were included in the study. As a result of the findings emerged from this study, factors having statistically significant difference were included to our study. Consequently, apart from gender and parental education, any significant difference has determined among the variables. Compared to women, men more support the factors like family reasons, diseases, socio-economic level, physical conditions and substance availability were effective about the factors which affect substance use

*Doç.Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, orcid no: 0000-0001-8756-5386, bulentoz@osmaniye.edu.tr

**Doktorant, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sos. Bil. Enstitüsü İşletme A.B.D., orcid no: 0000-0003-2213-0271, aalkevl@cu.edu.tr

Makalenin Gönderim Tarihi: 13.06.2016; Makalenin Kabul Tarihi: 19.12.2017

and addiction. Students having parents with university education were found that they support the propositions more significantly than the others. According to the findings of this research, factors affecting substance use and addiction can be categorized as group of friends, seeing family member as a role model, authoritarian families, apathetic families, (family norms, family support and intra-family relations), psychological problems, economic potential of the family, physical conditions and substance availability. In conclusion, although factors pushing students to substance use and addiction have a complex structure, in general the factors can be stated as group of friends, family, the person himself/herself and environmental factors.

Keywords: Substance use, Substance addiction, Tobacco, Alcohol, University students.

1. Giriş

Üzerinde yaşadığımız dünyada ve Türkiye’de madde kullanımı ve bağımlılığı giderek büyüyen bir problem haline geldiği görülmektedir. Bu sorunun gelecek dönemlerde verebileceği muhtemel zararlar göz önüne alındığında özellikle bireyin genç yaşlarda başladığı ve çoğu kez ömür boyu sürebilen madde kullanımı ve bağımlılığında etkili olabilecek risk faktörlerini araştırmak amaçlanmıştır.

Kurupınar ve Erdamar (2014) madde bağımlılığı kavramını, bağımlılık yapan maddeye uzun veya kısa vadede ayrıca sürekli olarak devam edilmesi durumu olarak tanımlamışlardır. Bunun yanı sıra kullanım süreci içinde bireyin, maddenin neden olduğu etkisel sonuçlara alışarak maddenin kullanılmadığı veya her zamankinden daha az kullanıldığı durumlarda da fizyolojik birtakım belirtilerin (yorgunluk vb.) baş göstermesi şeklinde ifade etmişlerdir.

Kulaksızoğlu (1999) çocukluk döneminin sona erdiği veya ergenlik başlangıcı gibi safhaların, bireylerin bağımlılık yapıcı (sigara, alkol, uyuşturucu vb.) maddeler ile ilk kez karşılaştıkları zaman dilimleri olduğunu belirtmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization), bireylerin 10-19 yaş aralığını “adolesan”, 15-24 yaş aralığını ise “genç” olarak ifade etmiştir (World Health Organization, 2003). Üniversitede okuyan öğrenciler açısından ele alındığında, öğrencilerin büyük çoğunluğunun yasal olarak reşit sayıldığı aynı zamanda 18-25 yaş aralığında olduğu görülmekte ve söz konusu yaş aralığı ise belirtilen gençlik tanımlamasına paralellik göstermektedir (Turhan vd., 2011). Bu yaş aralığı, bireylerin ergenlik sonrası dönemlerine ek olarak yaşanan çevreden ayrılma, yeni ortamlara ve bir meslek grubuna adım atma gibi aşılması gereken bir takım sorunların yer aldığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemdeki aşılması gereken engellerden kaynaklanan stres ve kaygı düzeyindeki artış, üniversite öğrencilerinde madde kullanım düzeyini üst sıralara taşımaktadır (Lanier vd., 2001). Ayrıca Akfert vd. (2009), genç bireylerin sosyal ve duygusal ihtiyaçları karşılama, heyecan gibi değişik faktörlerden dolayı da madde kullanmaya eğilimli olduklarını belirtmişlerdir.

Dünya Sağlık Örgütü’nün yaptığı sigara tanımlamasında, global açıdan en hızlı büyüyen ve en kalıcı nitelik taşıyan salgını ifadeleri yer almaktadır (Pekşen vd., 2005). Warren (2008) Dünya Sağlık Örgütü’nden elde edilen bilgilere dayalı olarak dünya üzerinde 1,3 milyar sigara kullanıcısının %84’lük kısmının Türkiye gibi gelişimine devam eden ülkelerde yaşadığını ifade etmiştir. Dünya Sağlık Örgütü’nün (World Health Organization) 2014 yılında yayınladığı sağlık istatistiklerinde, Türkiye’de 2011 yılında 15 yaş üstü sigara kullanımı yaygınlığı kadınlarda %13, erkeklerde ise %42’dir. Alkol tüketimi ise 2010 yılı için yıllık kişi başı 2 litre olarak ifade edilmiştir. Dünya genelinde 2011 yılında 15 yaş üstü sigara kullanım oranı kadınlarda %8, erkeklerde %36 olarak; 2010 yılı için alkol kullanımı yıllık kişi başı 6,2 litre olarak belirtilmiştir (World Health Organization, 2014). Benowitz (2010) rahatlıkla elde edilmesi, legal olması ve diğer bağımlılık yaratan maddeler açısından da uyarıcı nitelik taşıyan tütün halindeki madde bağımlılığının önemli bir tür olduğu hususuna dikkat çekmektedir. Ulukoca vd.’ne (2013) göre yapılan çalışmalar neticesinde sigarayı denemiş olan genç bireylerin % 75’lik kısmının zaman içerisinde sigara bağımlısı haline geldiği saptanmıştır. Sigara kullanan bireylerde alkol ve zararlı madde kullanımının daha yoğun olduğu ortaya çıkmıştır (Zakletskaia vd., 2010). Bireyin erken dönemlerde düzenli olarak sigara kullanmasının, tüm yaşamı boyunca bağımlılık yapıcı madde kullanması ihtimali açısından riskli bir davranış olduğu ileri sürülmektedir (Hanna ve Grant, 1999). Ayrıca Winters (2001), erken dönemlerde madde kullanımının bireyin duygusal, bilişsel ve sosyal açıdan ilerleme kaydetmesi hususunda negatif etkiye sahip olduğunu belirtmiştir.

Literatürde madde kullanımına etki eden birtakım etmenler şu şekilde sıralanabilmektedir. Bunlar, ailevi çatışmalar, aile içi problemler, ailevi bağların güçsüzlüğü, cinsel açıdan anormal özellikler taşıyan veya psikolojik sorunları olan aile bireylerinin varlığı, aile içerisinde şiddet ve istismarın oluşu genç bireylerde

madde bağımlılığı ve kullanımı açısından önem arz eden risk faktörleri olduğu belirlenmiştir (Ögel, 2002; Akfert vd., 2009; Resnick v.d, 1997). Diğer faktörler ise ebeveynlerin çocuklarına karşı tutumları, uygun şekilde denetimin olmaması, genç bireylerin ebeveynleri tarafından davranışsal olarak takip edilmemesi, geniş ve kalabalık aileler, ebeveynlerden birinin işsiz olması, ebeveynlerin düşük eğitim düzeyine sahip olması, parçalanmış ya da boşanmış aile yapısının varlığı, ebeveynlerden biri ya da her ikisinin ölümü, ev içinde düzen ve alışkanlıkların var olmaması, ebeveynlerin madde kullanması ve bunu onaylayan tutumları da ailevi risk faktörleri olarak sıralanabilir (Akfert vd., 2009; Ögel ve Erol, 2005; Jackson vd., 1997). Son olarak, arkadaş çevresi, bireyin şahsi özellikleri de madde kullanımı ve bağımlılığında etkili olabilmektedir (Ögel, 2002; Ögel ve Erol, 2005; Alikashifoğlu&Ercan, 2009; Steinberg&Çok, 2007). Akdur'a (2009) göre üniversite öğrencileri arasında daha üst sınıflara geçildikçe sigara tüketim düzeyi artmakta aynı zamanda sigara faktörü bu bireyler için sosyal anlamda ortam oluşturma ve toplum içerisinde yer edinme vasıtası olarak algılanabilmektedir.

Alkol kullanımında ise, sigara faktörünün etkisi saptanmış olup, yapılan çalışmalarda bu maddelerin karşılıklı olarak kullanım düzeylerini daha yukarı taşıdıklarına dair araştırma bulgularına rastlanmıştır (Abdullah, Fielding ve Hedley, 2002). Grucza ve Bierut (2006) sigara içen bireylerin daha fazla alkol kullanmaya eğilim gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Bu görüşün aksine (Webb vd., 1997; Chen&Kandel, 1995, Strote vd., 2002), bireyin gençlik dönemlerinde alkol kullanması, gelecek dönemlerde bağımlılık yapıcı diğer maddeleri kullanmada bir basamak olabilmektedir. Çoğunlukla ilk olarak alkol tüketimi, daha sonraki aşamalarda ise sigara ve diğer yasadışı bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımı görülmektedir. Alkol kullanımı çoğunlukla ergenlik ve genç erişkinlik dönemlerinde ortaya çıkan bir durum olup söz konusu dönemlerin değişimi esnasında daha yoğun görülmektedir (Webb vd., 1997; Altındağ vd., 2005).

Türkiye'de üniversite öğrencileri arasında madde kullanımına ilişkin çalışmalar sınırlı bilgiler içermektedir. Literatür taraması sonucu elde edilen çalışmalarda elde edilen bulgular şöyle sıralanabilir. Öğrencilerin yaşam boyu bir kez sigara kullanma oranı %73,9, bağımlılık oranı % 36,2 olarak belirtilmiştir. Aynı çalışmada bağımlılık oranı erkekler için %42,1, kız öğrencilerde ise %22,9'dur (Boyacı vd., 2003). Üniversite öğrencileri arasında madde kullanımını belirlemek için yapılan başka bir çalışmada ise hayat boyu sigara, alkol ve diğer maddeler kullanım oranı sırasıyla %64,4, %30,4 ve %2,3 olarak belirtilmiştir (Altındağ vd., 2005). Sigara içme sıklığı ve buna etki eden faktörleri belirlemeye yönelik bir çalışmada üniversitede sigara kullanan ve kullanmayan öğrenciler açısından cinsiyet ve ailevi yapı olarak fark bulunmazken, ebeveynlerin sigara kullanımı, barınma ve çocukluğun geçtiği yer açısından farklar gözlemlenmiştir (Pekşen vd., 2005). Sigara bağımlılık düzeyini araştıran bir çalışmada ise öğrencilerin %17,5'lik kısmının sigara kullandığı, en fazla sigara içen grubun ise 4.sınıf öğrencileri olduğu gözlemlenmiştir. Öğrencilerin %57,1'lik kısmının sigaraya lise çağında başladığı, % 45,2'lik kısmının ise günlük 11-20 adet sigara içtiği ve %35,8'lik kısmın ise sigaraya arkadaş çevresindeki etkileşimden kaynaklı başladığı görülmüştür (Çapık ve Özbıçakçı, 2007). Üniversite öğrencilerinde sigara ve alkol kullanımı üzerindeki etkili olan faktörleri belirlemede gerçekleştirilen bir çalışmada, sigara kullanmaya başlama yaşı ortalama olarak 13-19 yaş arası, alkol kullanma yaşı ise 16-20 olarak saptanmıştır. Bunlara ek olarak sigara kullanımını artıran unsurlar ise 22 yaş üzeri olma, bireyin arkadaşları ile aynı evde yaşaması, sosyal bölümde öğrenim görme, evli-nişanlı olma, yüksek gelir sahibi olma ve sigara ile beraber alkol kullanımı olarak belirlenmiştir (Tanrıku vd., 2009). Üniversite öğrencilerinin sigara ve alkol kullanım düzeyi ile bu sorunların ailevi sorunlar ile ilişkisini ele alan bir çalışmada ise öğrenciler arasında hayat boyu sigara deneme oranı %61,5, alkol deneme oranı ise %70,8 olarak saptanmıştır. Sigara deneyen öğrencilerin denemeyen öğrencilere göre aile içerisinde iletişim, birlik, yönetim, yetkinlik ve duygusal bağlam boyutlarını daha düşük seviyede algıladıkları buna karşın otoriter baskıcı tutum, ilişkilerde tutarsızlık, ebeveyn ilişkilerinde uyumsuzluğun daha yüksek düzeyde algıladıkları belirlenmiştir (Akfert vd., 2009). Son olarak öğrenciler arasında yapılan bir diğer çalışmada ise araştırmaya katılan öğrencilerin % 45,4'lük kısmının sigara kullandığı, %34,9'lük kısmın ise her gün düzenli sigara kullandığı ve sigara tüketiminin erkek öğrenciler arasında daha yaygın olduğu belirlenmiştir. Alkol kullanımında ise erkeklerin %39,2'lik kısmı, kızların ise %12,6'lık kısmının haftada en az bir kere alkol kullandığı araştırma sonuçları arasındadır (Ulukoca vd., 2013).

2. Gereç ve Yöntem

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin madde kullanımı ve bağımlılığında etkili olabilecek faktörlere bakışlarının demografik özelliklerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın kapsamını, Çukurova Üniversitesi 2014–2018 Stratejik Planından elde edilen çeşitli fakültelerdeki öğrenci sayıları esas alınarak, 2015–2016 Eğitim Öğretim yılında öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini, araştırmanın yapılacağı fakültelerin öğrenci sayılarının Çukurova Üniversitesi içindeki ağırlıklarına göre hesaplanarak, fakültelerde kolayda örnekleme ile seçilen 513 öğrenciye uygulanan anketten eksik ve hatalı birimlerin çıkarılması sonucu kalan 502 birim oluşturmaktadır. Araştırmada uygulanan anket formunda, madde bağımlılığı ve kullanımında etkili olabilecek (22 madde) faktörlere ait kısmın oluşturulmasında Alikışıfoğlu'nun (2005) madde kullanımında risk ve koruyucu faktörler çalışması ile Gürol'un (2008) madde bağımlılığı bakımından riskli adölesanları araştırdığı çalışmasından yararlanılmıştır.

Öğrencilerin madde kullanımı ve bağımlılığında etkili olabilecek faktörlere yönelik algılamalarında hangi demografik özelliklerin farklılık gösterdiği belirlenmeye çalışılırken frekans ve yüzde dağılımları, tanımsal istatistikler (ortalama, \bar{X} ve standart sapma, s) ve bir tek bağımsız değişkenin çeşitli düzeylerinin belirli bir bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin ölçümünde kullanılan bir analiz yöntemi olan (Nakip, 2006) varyans analizinden faydalanılmıştır. Analiz sonuçları SPSS 17 paket programı kullanılmak suretiyle elde edilmiş ve yorumlanmıştır.

3. Bulgular

3.1. Demografik Bulgular

Tablo 1'de ankete katılan öğrencilere ait demografik özellikler verilmektedir.

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Cinsiyet	n	%	Öğrenim Görülen Fakülte	n	%
Bayan	237	47,2	Tip	30	6,0
Bay	265	52,8	İlahiyat	20	4,0
Toplam	502	100,0	Ziraat	44	8,8
			Fen-Edebiyat	73	14,5
Yaş	n	%	Mühendislik-Mimarlık	115	22,9
18-20	82	16,3	Eğitim	97	19,3
21-23	293	58,4	İktisadi ve İdari Bilimler	123	24,5
24-26	113	22,5	Toplam	502	100,0
27 ve üzeri	14	2,8			
Toplam	502	100,0	Anne Eğitim Düzeyi	n	%
			Okuryazar	15	3,0
Gelir (TL)	n	%	İlkokul	91	18,1
0-1.000	4	0,8	Ortaokul	77	15,3
1.001-1.499	28	5,6	Lise	188	37,5
1.500-1.999	73	14,5	Üniversite	131	26,1
2.000-2.499	88	17,5	Toplam	502	100,0
2.500-2.999	106	21,1			
3.000-3.499	74	14,7	Baba Eğitim Düzeyi	n	%
3.500-3.999	51	10,2	Okuryazar	4	0,8
4.000 ve üzeri	78	15,5	İlkokul	36	7,2
Toplam	502	100,0	Ortaokul	60	12,0
			Lise	204	40,6
Medeni Durum	n	%	Üniversite	198	39,4
Bekar	488	97,2	Toplam	502	100,0
Evli	14	2,8			
Toplam	502	100,0	İkamet Edilen Yer	n	%
			Aile Yanı	190	37,8
Çalışma Durumu	n	%	Yurt	165	32,9
Yarı Zamanlı	98	19,5	Ev	147	29,3
Tam Zamanlı	18	3,6	Toplam	502	100,0
Çalışmıyorum	386	76,9			

Toplam	502	100,0	Ailenin Yapısal Durumu	n	%
			Anne-Baba Birlikte Yaşıyor	370	73,7
Öğrenim Görülen Sınıf	n	%	Anne ve/veya Baba Ölü	79	15,7
Birinci Sınıf	71	14,1	Boşanmış	53	10,6
İkinci Sınıf	120	23,9	Toplam	502	100,0
Üçüncü Sınıf	225	44,8			
Dördüncü Sınıf	86	17,1	Çocukluk Dönemi İkamet		
Toplam	502	100,0	İl	298	59,4
			İlçe	156	31,1
Öğretim programı	n	%	Köy	48	9,6
Birinci Öğretim	439	87,5	Toplam	502	100,0
İkinci Öğretim	63	12,5			
Toplam					

Tablo 1 incelendiğinde, ankete katılanların yarısından fazlasının erkek (%52,8) ve 1.500-2.999 TL arasında gelire sahip (%53,1); çoğunun ise 18-23 yaşlarında (%74,7), bekâr (%97,2) ve herhangi bir işte çalışmayan öğrencilerden (%76,9) oluştuğu anlaşılmaktadır. Öğrenim durumu açısından öğrencilerin çoğunun İktisadi ve İdari Bilimler, Eğitim ve Mühendislik-Mimarlık Fakültesi (%66,7), normal öğretim (% 87,5 ikinci ve üçüncü sınıf öğrencisi (% 68,7), olduğu görülmektedir. Ebeveyn eğitim düzeyleri itibariyle öğrencilerin %63,6'sının anne eğitim düzeyi lise ve üstü olduğu, %80'inin ise baba eğitim düzeyinin lise ve üniversite olduğu belirlenmiştir. Aile yapısı açısından ise öğrencilerin % 73,7'sinin anne-babasının sağ ve birlikte yaşadığı anlaşılmıştır. Son olarak, öğrencilerin mevcut durumda ve çocukluk döneminde ikamet ettikleri yer açısından ise %37,8'inin aile yanında kaldığı, %59,4'ünün ise çocukluğunu herhangi bir ilde geçirdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 2'de öğrencilerin madde kullanımı, madde kullanımına başlama zamanı, sıklığı ve ailede madde kullanımı ile ilgili özelliklere yer verilmektedir.

Tablo 2. Öğrencilerin Madde Kullanımı ile İlgili Özellikleri

Sigara Kullanımı	n	%	Alkol Kullanımı	n	%
Evet	329	65,5	Evet	296	59,0
Hayır	173	34,5	Hayır	206	41,0
Toplam	502	100,0	Toplam	502	100,0
Sigaraya Başlama Zamanı	n	%	Alkole Başlama Zamanı	n	%
İlkokul	8	1,6	İlkokul	2	0,4
Ortaokul	71	14,1	Ortaokul	24	4,8
Lise	206	41,0	Lise	222	44,2
Üniversite	44	8,8	Üniversite	48	9,6
Toplam	329	65,5	Toplam	296	59,0
Günlük İçilen Sigara Miktarı	n	%	Alkol Kullanma Sıklığı	n	%
10 ve daha az	75	14,9	Haftada 1-2 kere	40	8
11-20	136	27,1	Ayda 1-2 kere	135	26,9
21-30	95	18,9	3 Ayda 1-2 Kere	108	21,5
31+	23	4,6	6 ayda 1-2 kere	13	2,6
Toplam	329	65,5	Toplam	296	59,0
Ailede Sigara Kullanan Birey	n	%	Ailede Alkol Kullanan Birey	n	%
Var	339	67,5	Var	254	50,6
Yok	163	32,5	Yok	248	49,4
Toplam	502	100,0	Toplam	502	100,0

Öğrencilerin madde kullanımı ile ilgili özellikleri incelendiğinde, ankete katılanların % 65,5'inin sigara, % 59'unun alkol kullandığı, %41'inin sigaraya lise döneminde, % 44,2'sinin ise alkole lise döneminde başladığı anlaşılmaktadır. Sigara ve alkol kullanım miktarı/sıklığı değerlendirildiğinde, öğrencilerin % 27,1'inin yaklaşık olarak günlük 1 paket sigara kullandığı, % 26,9'unun ise ayda 1-2 kere alkol kullandığı

tespit edilmiştir. Ebeveynlerin madde kullanımı itibariyle öğrencilerin % 67,5'inin ailesinde sigara, % 50,6'sının ise ailesinde alkol kullanıldığı görülmektedir.

3.2. Madde Kullanımında ve Bağımlılık Yaratmada Etkili Olabilecek Faktörler

Tablo 3'de öğrencilerin madde kullanımı ve bağımlılığında etkili olabilecek faktörlere yönelik frekans ve yüzde dağılımlarına yer verilmektedir.

Tablo 3. Madde Kullanımında ve Bağımlılığında Etkili Olabilecek Faktörlere Yönelik Frekans ve Yüzde Dağılımları

	Hiç Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Tamamen Katılıyorum	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Arkadaşların madde kullanması (Sigara, alkol)	18	3,6	53	10,6	58	11,6	257	51,2	116	23,1
Arkadaş grubunun madde kullanımını onaylayan tutumları	26	5,2	49	9,8	67	13,3	255	50,8	105	20,9
Ebeveynlerden birinin madde kullanımı (sigara, alkol)	32	6,4	64	12,7	73	14,5	213	42,4	120	23,9
Ebeveynlerin sigara, alkol kullanımını onaylayan tutumları	48	9,6	75	14,9	99	19,7	176	35,1	104	20,7
Aile bireylerinin sağlıklı iletişim kuramaması	10	2,0	30	6,0	131	26,1	222	44,2	109	21,7
Parçalanmış aileler	13	2,6	28	5,6	88	17,5	213	42,4	160	31,9
Geniş, kalabalık aileler	89	17,7	205	40,8	124	24,7	56	11,2	28	5,6
Aile içinde istismar ya da ihmalin bulunması	13	2,6	39	7,8	164	32,7	227	45,2	59	11,8
Aile içinde gencin özdeşim kurabileceği bir bireyin olmaması	13	2,6	51	10,2	113	22,5	240	47,8	85	16,9
Uygun olmayan disiplin yöntemleri (baskıcı/ilgisiz aile)	8	1,6	25	5,0	64	12,7	225	44,8	180	35,9
Ebeveynlerin gencin yaşamıyla ilgili olmaması	16	3,2	28	5,6	69	13,7	206	41,0	183	36,5
Bireyin çocukluk döneminde davranış sorunlarının olması (saldırganlık, aşırı tepkisellik, kendini kontrol etmede güçlük, kendine güvensizlik, duygularını ifade etmede ve ilişki kurmada güçlük)	8	1,6	35	7,0	93	18,5	253	50,4	113	22,5
Aşırı utangaçlık, düşük benlik saygısı, "hayır" diyememe ya da sorunlarla başa çıkabilme gibi sosyal beceri yoksunluğu	11	2,2	44	8,8	107	21,3	229	45,6	111	22,1
Kendini bir yere ait hissedememe (aile ve topluma bağlanmada güçlük)	4	0,8	24	4,8	75	14,9	253	50,4	146	29,1
Davranış problemleri sergilemesi (şiddet içeren davranışlarda bulunma, suç işlemeye yatkınlık, otoriteye karşı gelme)	9	1,8	31	6,2	94	18,7	255	50,8	113	22,5
Okulda başarısızlık veya okul ile öğrenci arasında bir bağın olmaması	53	10,6	183	36,5	123	24,5	102	20,3	41	8,2
Alkol ve madde ile erken yaşta tanışma ve bununla ilgili olumlu tutum ve inançlar	61	12,2	129	25,7	89	17,7	165	32,9	58	11,6
Fiziksel veya ruhsal hastalıklar	94	18,7	149	29,7	109	21,7	107	21,3	43	8,6

Düşük sosyoekonomik düzey	22	4,4	77	15,3	108	21,5	208	41,4	87	17,3
Kötü fiziksel şartlar	17	3,4	77	15,3	93	18,5	201	40,0	114	22,7
Suç işleme ve madde kullanım oranı yüksek çevrede yaşamak	12	2,4	46	9,2	56	11,2	205	40,8	183	36,5
Maddeye ulaşmanın kolay olması	13	2,6	44	8,8	59	11,8	187	37,3	199	39,6

Tablo incelendiğinde öğrencilerin büyük bir kısmının %55,8 (Ebeveynlerin sigara, alkol kullanımını onaylayan tutumları) ile %80,7 (Uygun olmayan disiplin yöntemleri (baskıcı/ilgisiz aile) oranları arasında yukarıda verilen önermelere katılma eğiliminde oldukları görülmektedir. Sadece üç önermede %47,1 (Okulda başarısızlık veya okul ile öğrenci arasında bir bağın olmaması), %48,4 (Fiziksel veya ruhsal hastalıklar) ile %58,5 (Geniş, kalabalık aileler) önermelerine öğrencilerin katılmama eğiliminde oldukları saptanmıştır. Alkol ve madde ile erken yaşta tanışma ve bununla ilgili olumlu tutum ve inançlar önermesine bakışta ise bir kararsızlık durumunda oldukları görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde bu önermelerin ortak boyutları olan arkadaş grubuna, aileye, kişiye ve çevreye bağlı etkenlerin öğrenciler tarafından genel anlamda kabul gördüğü sonucu çıkarılabilir.

Bundan sonra devam eden aşamada öğrencilerin demografik özelliklerine göre madde kullanma ve bağımlılığına etki eden faktörlere bakış açıları incelenecektir.

Tablo 4’de cinsiyete göre madde kullanımı ve bağımlılığında etkili olabilecek faktörlere ilişkin tanımsal istatistikler ve varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına yer verilmektedir.

Tablo 4. Cinsiyete Göre Katılımcıların Madde Kullanımı ve Bağımlılığında Etkili Olabilecek Faktörlere Yönelik Algıları

	Cinsiyet					
	Kadın(n=237)		Erkek(n=265)		ANOVA	
	\bar{X}	S	\bar{X}	S	F	Sig.
Aile içinde gencin özdeşim kurabileceği bir bireyin olmaması	3,55	1,00	3,77	,91	6,488	,01
Uygun olmayan disiplin yöntemleri (baskıcı/ilgisiz aile)	4,00	,94	4,16	,87	4,239	,04
Ebeveynlerin gencin yaşamıyla ilgili olmaması	3,91	1,06	4,12	,94	5,262	,02
Fiziksel veya ruhsal hastalıklar	2,85	1,27	2,59	1,19	5,418	,02
Düşük sosyoekonomik düzey	3,37	1,15	3,65	1,00	8,616	,003
Kötü fiziksel şartlar	3,51	1,16	3,74	1,02	5,322	,02
Maddeye ulaşmanın kolay olması	3,92	1,13	4,12	,96	4,628	,03

Varyans analizi sonuçları, cinsiyete göre 7 önermede öğrencilerin bakış ortalamalarında, %1 ile %5’de istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir. En düşük ortalamalar hem kadınlarda hem de erkeklerde sırasıyla 2,85 ve 2,59 ile “Fiziksel veya ruhsal hastalıklar” önermesinde görülmekte iken en yüksek ortalamalar, kadınlarda ve erkeklerde sırasıyla 4,00 ve 4,16 ile “Uygun olmayan disiplin yöntemleri (baskıcı/ilgisiz aile)” önermesinde ortaya çıkmıştır.

Analiz sonuçlarına göre, önermelere genel olarak bir katılma eğilimi olmakla birlikte, erkeklerin "Fiziksel veya ruhsal hastalıklar" önermesi haricindeki önermelere daha fazla katılma eğiliminde oldukları görülmüştür.

Bu sonuçlara göre, erkeklerin ailevi nedenler, hastalık, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, fiziksel şartlar ve maddeye ulaşılabilirlik faktörlerinin madde kullanımı ve bağımlılığında daha etkin olduğu görüşüne sahip olduklarını söylemek mümkündür. Genel olarak değerlendirildiğinde cinsiyete göre anlamlı farklılık bulunan önermelerin ortak boyutları olan aileye, kişiye ve çevreye bağlı etkenler olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5’de anne eğitim düzeyine göre madde kullanımı ve bağımlılığında etkili olabilecek faktörlere ilişkin tanımsal istatistikler ve varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına yer verilmektedir.

Tablo 5. Anne Eğitim Düzeyine Göre Katılımcıların Madde Kullanımı ve Bağımlılığında Etkili Olabilecek Faktörlere Yönelik Algıları

	Anne Eğitim Düzeyi							
	İlkokul ve altı (n=106)		Orta-Lise (n=265)		Üniversite (n=131)		ANOVA	
	\bar{X}	<i>S</i>	\bar{X}	<i>S</i>	\bar{X}	<i>S</i>	F	Sig.
Arkadaşların madde kullanması (Sigara, alkol)	3,60	1,14	3,79	1,04	3,97	,86	3,78	,023
Arkadaş grubunun madde kullanımını onaylayan tutumları	3,50	1,23	3,72	1,06	3,91	,86	4,399	,013
Ebeveynlerden birinin madde kullanımı (sigara, alkol)	3,14	1,25	3,66	1,13	4,03	,99	18,430	,000
Ebeveynlerin sigara, alkol kullanımını onaylayan tutumları	3,15	1,29	3,44	1,19	3,61	1,26	4,141	,016
Aile bireylerinin sağlıklı iletişim kuramaması	3,63	1,03	3,75	,90	3,95	,84	3,921	,020
Geniş, kalabalık aileler	2,19	1,06	2,62	1,10	2,37	1,00	6,739	,001
Aile içinde gencin özdeşim kurabileceği bir bireyin olmaması	3,35	1,06	3,69	,95	3,86	,82	8,872	,000
Uygun olmayan disiplin yöntemleri (baskıcı/ilgisiz aile)	3,88	1,04	4,09	,89	4,24	,80	4,868	,008
Ebeveynlerin gencin yaşamıyla ilgili olmaması	3,75	1,06	4,00	1,02	4,28	,87	8,710	,000
Bireyin çocukluk döneminde davranış sorunlarının olması (saldırganlık, aşırı tepkisellik, kendini kontrol etmede güçlük, kendine güvensizlik, duygularını ifade etmede ve ilişki kurmada güçlük)	3,59	1,00	3,88	,88	4,00	,81	6,387	,002
Aşırı utangaçlık, düşük benlik saygısı, "hayır" diyememe ya da sorunlarla başa çıkabilme gibi sosyal beceri yoksunluğu	3,37	1,11	3,79	,92	4,04	,82	15,165	,000
Kendini bir yere ait hissedememe (aile ve topluma bağlanmada güçlük)	3,74	,96	4,03	,83	4,24	,69	10,874	,000
Davranış problemleri sergilemesi (şiddet içeren davranışlarda bulunma, suç işlemeye yatkınlık, otoriteye karşı gelme)	3,70	,99	3,86	,87	3,99	,86	3,187	,042
Okulda başarısızlık veya okul ile öğrenci arasında bir bağın olmaması	3,00	1,14	2,81	1,14	2,57	1,07	4,540	,011
Alkol ve madde ile erken yaşta tanışma ve bununla ilgili olumlu tutum ve inançlar	3,71	1,11	3,03	1,21	2,60	1,16	26,182	,000
Fiziksel veya ruhsal hastalıklar	3,18	1,26	2,69	1,23	2,37	1,09	13,150	,000
Düşük sosyoekonomik düzey	2,91	1,10	3,66	1,03	3,74	,97	23,978	,000
Kötü fiziksel şartlar	3,12	1,18	3,75	1,03	3,81	1,03	15,610	,000
Suç işleme ve madde kullanım oranı yüksek çevrede yaşamak	3,71	1,20	4,04	,99	4,14	,91	5,905	,003
Maddeye ulaşmanın kolay olması	3,74	1,19	4,06	1,01	4,19	,95	5,936	,003

Varyans analizi sonuçları, anne eğitim düzeyine göre 20 önermede öğrencilerin bakış ortalamalarında, %1 ile %5'de istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir. En düşük ortalamalar her 3 grupta da sırasıyla 2,19, 2,62 ve 2,37 ile "Geniş ve kalabalık aileler" önermesinde görülmektedir.

Genel olarak "Okulda başarısızlık veya okul ile öğrenci arasında bir bağın olmaması", "Alkol ve madde ile erken yaşta tanışma ve bununla ilgili olumlu tutum ve inançlar" ve "Fiziksel veya ruhsal hastalıklar" önermeleri dışında, anne eğitim düzeyi artarken öğrencilerin önermelere katılma eğiliminin arttığı anlaşılmaktadır. Bu durumun nedenleri toplumun genelinin çekirdek aile şeklinde yaşamlarını sürdürmesi, yapılan çalışmalar neticesinde madde kullanımının genel olarak lise döneminde ortaya çıkması, erken dönemde ortaya çıkan eğitim yaşamındaki aksaklıkların madde kullanımını tetiklememesi, fiziki ya da ruhsal hastalığı olmayan bireylerin genel olarak madde kullanımına ve bağımlılığına yatkın olması olarak ifade edilebilir. Bu sonuçlara göre anne eğitimi üniversite olan öğrencilerin çalışmada yer alan faktörlerinin neredeyse tamamının madde kullanımı ve bağımlılığında daha etkin olduğu görüşüne sahip olduklarını

söylemek mümkündür. Genel olarak değerlendirildiğinde anne eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık bulunan önermelerin ortak boyutları olan arkadaş grubuna, aileye, kişiye ve çevreye bağlı etkenler olduğu belirlenmiştir.

Grup sayısının ikiden fazla olduğu durumlarda varyans analizi sonuçlarına ilişkin olarak grup ortalamaları eşitliği hipotezinin reddedilmesi minimum bir grup ortalamasının diğerlerinden farklı olduğunu göstermektedir. Grup ortalamalarının hangilerinde farklılık olduğunu belirlemek amacıyla çoklu karşılaştırma (multiple comparison tests) testlerinin yapılması gereklidir. Bu doğrultuda Scheffe testi uygulanmıştır.

Çoklu karşılaştırma test sonuçlarına göre grup ortalamaları anlamlı farklılık gösteren 20 önerme için de “Anne eğitimi üniversite olan” öğrencilerin ortalamalarının, diğer iki grup ortalamalarından anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır. Sonuç olarak anne eğitim düzeyi yüksek olan öğrencilerin madde kullanımı ve bağımlılığında etkili olabilecek faktörlere yönelik algılamaları konusunda daha bilinçli bir yapıda olduğu görülmektedir.

Tablo 6’da baba eğitim düzeyine göre madde kullanımı ve bağımlılığında etkili olabilecek faktörlere ilişkin tanımsal istatistikler ve varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına yer verilmektedir.

Tablo 6. Baba Eğitim Düzeyine Göre Katılımcıların Madde Kullanımı ve Bağımlılığında Etkili Olabilecek Faktörlere Yönelik Algıları

	Baba Eğitim Düzeyi							
	İlkokul ve altı (n=40)		Orta-Lise (n=264)		Üniversite (n=198)		ANOVA	
	\bar{X}	<i>S</i>	\bar{X}	<i>S</i>	\bar{X}	<i>S</i>	F	Sig.
Arkadaşların madde kullanması (Sigara, alkol)	3,70	1,20	3,66	1,03	3,99	,94	6,249	,002
Arkadaş grubunun madde kullanımını onaylayan tutumları	3,60	1,32	3,60	1,10	3,91	,90	5,278	,005
Ebeveynlerden birinin madde kullanımı (sigara, alkol)	3,28	1,17	3,56	1,20	3,84	1,06	5,799	,003
Ebeveynlerin sigara, alkol kullanımını onaylayan tutumları	3,40	1,32	3,31	1,25	3,58	1,20	2,719	,067
Geniş, kalabalık aileler	2,05	1,11	2,52	1,09	2,46	1,03	3,369	,035
Aile içinde gencin özdeşim kurabileceği bir bireyin olmaması	3,30	1,09	3,68	,95	3,71	,93	3,195	,042
Bireyin çocukluk döneminde davranış sorunlarının olması (saldırganlık, aşırı tepkiselilik, kendini kontrol etmede güçlük, kendine güvensizlik, duygularını ifade etmede ve ilişki kurmada güçlük)	3,53	1,24	3,81	,87	3,98	,84	5,033	,007
Aşırı utangaçlık, düşük benlik saygısı, “hayır” diyememe ya da sorunlarla başa çıkabilme gibi sosyal beceri yoksunluğu	3,30	1,24	3,71	,96	3,93	,87	8,339	,000
Kendini bir yere ait hissedememe (aile ve topluma bağlanmada güçlük)	3,70	1,07	3,99	,84	4,12	,76	4,516	,011
Okulda başarısızlık veya okul ile öğrenci arasında bir bağın olmaması	2,95	1,20	2,90	1,15	2,61	1,06	4,226	,015
Alkol ve madde ile erken yaşta tanışma ve bununla ilgili olumlu tutum ve inançlar	3,85	1,21	3,13	1,22	2,80	1,19	13,499	,000
Fiziksel veya ruhsal hastalıklar	3,38	1,15	2,86	1,21	2,38	1,18	15,879	,000
Düşük sosyoekonomik düzey	2,53	1,06	3,48	1,09	3,78	,94	24,966	,000
Kötü fiziksel şartlar	2,85	1,19	3,61	1,11	3,83	,98	14,166	,000
Suç işleme ve madde kullanım oranı yüksek çevrede yaşamak	3,68	1,27	3,93	1,07	4,15	,90	4,787	,009
Maddeye ulaşmanın kolay olması	3,43	1,38	3,92	1,07	4,29	,86	14,499	,000

Varyans analizi sonuçları, baba eğitim düzeyine göre 16 önermede öğrencilerin bakış ortalamalarında, %1 ile %5’de istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir. Tablo incelendiğinde, en düşük

ortalamalar her 3 grupta da sırasıyla 2,05, 2,52 ve 2,46 ortalama ile “Geniş, kalabalık aileler” önermesinde olduğu görülmektedir.

Genel olarak "Okulda başarısızlık veya okul ile öğrenci arasında bir bağın olmaması", "Alkol ve madde ile erken yaşta tanışma ve bununla ilgili olumlu tutum ve inançlar" ve "Fiziksel veya ruhsal hastalıklar" önermeleri dışında, baba eğitim düzeyi artarken, önermelere katılma eğiliminin arttığı gözlemlenmiştir. Baba eğitim düzeyine göre analiz sonuçları anne eğitim düzeyine göre ortaya çıkan sonuçlar ile paralellik göstermektedir. Bu sonuçlara göre, baba eğitimi üniversite olan öğrencilerin çalışmada yer alan faktörlerinin neredeyse tamamının madde kullanımı ve bağımlılığında daha etkin olduğu fikrine sahip olduklarını söylemek mümkündür. Genel olarak değerlendirildiğinde baba eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık bulunan önermelerin ortak boyutları olan arkadaş grubuna, aileye, kişiye ve çevreye bağlı etkenler olduğu belirlenmiştir. Çoklu karşılaştırma testlerinden olan Scheffe testi sonuçlarına göre, grup ortalamaları anlamlı farklılık gösteren 16 önerme için de “Baba eğitimi üniversite olan” öğrencilerin ortalamalarının, diğer iki grup ortalamalarından anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Sonuç olarak baba eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin, madde kullanımı ve bağımlılığını etkileyen faktörlere daha rasyonel şekilde algıladıkları sonucu ortaya çıkmıştır.

3.3. Madde Kullanan ve Kullanmayan Öğrencilerin Madde Kullanımında ve Bağımlılığında Etkili Olabilecek Faktörlere Yönelik Algıları

Tablo 7’de madde kullanan ve kullanmayan öğrencilerin madde kullanımı ve bağımlılığında etkili olabilecek faktörlere yönelik frekans ve yüzde dağılımlarına yer verilmektedir.

Tablo 7. Madde Kullanımı ve Bağımlılığında Etkili Olabilecek Faktörlere Yönelik Frekans ve Yüzde Dağılımları

	Madde Kullanan/Kullanmayan Öğrencilerin Bakış Açıları					
	Kullanan (n=257)		Kullanmayan (n=134)		ANOVA	
	\bar{X}	S	\bar{X}	S	F	Sig.
Arkadaşların madde kullanması (Sigara, alkol)	3,97	0,87	3,40	1,29	26,502	,000
Arkadaş grubunun madde kullanımını onaylayan tutumları	3,93	0,88	3,29	1,33	31,744	,000
Ebeveynlerden birinin madde kullanımı (sigara, alkol)	3,81	1,06	3,16	1,29	28,425	,000
Aile bireylerinin sağlıklı iletişim kuramaması	3,86	0,89	3,57	0,96	8,261	,004
Geniş, kalabalık aileler	2,55	1,08	2,26	1,04	6,383	,012
Aile içinde gencin özdeşim kurabileceği bir bireyin olmaması	3,88	0,84	3,23	1,01	45,458	,000
Uygun olmayan disiplin yöntemleri (baskıcı/ilgisiz aile)	4,16	0,84	3,86	1,02	9,759	,002
Ebeveynlerin gencin yaşamıyla ilgili olmaması	4,16	0,95	3,67	1,11	20,484	,000
Bireyin çocukluk döneminde davranış sorunlarının olması (saldırganlık, aşırı tepkisellik, kendini kontrol etmede güçlük, kendine güvensizlik, duygularını ifade etmede ve ilişki kurmada güçlük)	3,89	0,86	3,67	0,99	5,377	,021
Aşırı utangaçlık, düşük benlik saygısı, “hayır” diyememe ya da sorunlarla başa çıkabilme gibi sosyal beceri yoksunluğu	3,94	0,87	3,38	1,10	29,980	,000
Kendini bir yere ait hissedememe (aile ve topluma bağlanmada güçlük)	4,19	0,76	3,65	0,90	38,736	,000
Davranış problemleri sergilemesi (şiddet içeren davranışlarda bulunma, suç işlemeye yatkınlık, otoriteye karşı gelme)	3,90	0,88	3,74	0,95	2,891	,090
Alkol ve madde ile erken yaşta tanışma ve bununla ilgili olumlu tutum ve inançlar	2,84	1,16	3,57	1,18	35,221	,000
Fiziksel veya ruhsal hastalıklar	2,51	1,22	3,13	1,15	23,424	,000
Düşük sosyoekonomik düzey	3,77	0,93	2,98	1,13	55,500	,000

Kötü fiziksel şartlar	3,83	0,97	3,18	1,16	33,934	,000
Suç işleme ve madde kullanım oranı yüksek çevrede yaşamak	4,12	0,92	3,75	1,15	11,419	,001
Maddeye ulaşmanın kolay olması	4,12	0,95	3,78	1,14	10,210	,002

Varyans analizi sonuçları, madde kullanan ve kullanmayan öğrencilere göre 18 önermede öğrencilerin bakış ortalamalarında, %1 ile %5'de istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir. Tablo incelendiğinde, madde kullanan öğrencilerde en düşük ortalama 2,51 ile "Fiziksel veya ruhsal hastalıklar" ve madde kullanmayan öğrencilerde ise 2,26 ortalama ile "Geniş, kalabalık aileler" önermelerinde olduğu görülmektedir.

Genel olarak "Alkol ve madde ile erken yaşta tanışma ve bununla ilgili olumlu tutum ve inançlar" ve "Fiziksel veya ruhsal hastalıklar" önermeleri dışında madde kullanan öğrencilerin önermelere katılma eğiliminin arttığı gözlemlenmiştir. Madde kullanan ve kullanmayan öğrencilerin madde kullanımını ve bağımlılığında etkili olabilecek faktörlere yönelik bakış açılarının katılma yönünde olmasının sebebi, öğrencilerin önermelerin tamamına yakınının etkisi olduğu görüşüne sahip olmaları şeklinde ifade edilebilir. Genel olarak değerlendirildiğinde madde kullanan ve kullanmayan öğrencilere göre anlamlı farklılık bulunan önermelerin ortak boyutları olan arkadaş grubuna, aileye, kişiye ve çevreye bağlı etkenler olduğu belirlenmiştir.

4. Sonuç

Üniversite öğrencileri, kendi gelecekleriyle birlikte ülke geleceğini de etkileyecek bir kitle olarak önem arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında küresel ve kronik bir sorun haline gelen madde (sigara ve alkol) kullanımını ve bağımlılığına etkili olabilecek faktörlere yönelik kullanıcıların bakış açılarını incelemek son derece önemlidir.

Literatür incelendiğinde çalışmaların genellikle madde kullanım oranları, hangi sebeplerle madde kullanımına başladığı, madde kullanımının sebep olduğu sağlık problemleri, madde kullanımına devam etme nedenleri, öğrenim görülen sınıf ve fakülteler, anne ve babanın eğitim düzeyleri, ailenin yapısal durumu, demografik özellikler son olarak madde kullanımını ve maliyeti gibi konular üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışma, madde kullanımını ve bağımlılığına etki edebilecek faktörlere yönelik gerek madde kullananlar gerek kullanmayan öğrencilerin bakış açılarını değerlendirerek, literatürdeki bu boşluğu gidermeyi amaçlamıştır.

Katılımcıların madde kullanım özelliklerini değerlendirecek olursak, araştırmamıza katılan 502 öğrenciden %65,5'i sigara kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu sonuç literatür ile benzerlik göstermektedir. Alaçam vd.'nin (2015) Pamukkale Üniversitesi öğrencilerinde alkol ve sigara bağımlılığını inceledikleri çalışmada, öğrencilerin %35,6'sının sigara, Ulukoca vd. (2013) % 45,4 'ünün sigara, Tanrıku vd. (2009) %32,3 sigara, Tot vd. (2002) %35'inin sigara kullandığını belirtmişlerdir. Özen ve diğerlerinin (2005) Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi birinci sınıf öğrencilerin sigara kullanım oranının %35 olduğunu, altıncı sınıf öğrencilerinde ise sigara kullanım oranının %56 olduğunu ifade etmişlerdir. Taner (2005) ise Boğaziçi Üniversitesinde yaptığı çalışmada sigara kullanımının %60,2 olduğunu, Altındağ ve diğerlerinin (2005) Harran Üniversitesinde yaptığı çalışmada sigara kullanımının %64,4 olduğunu, Yılmaz (2007) bu oranın %42,6 olduğunu ve Cömert ve Narter (2013) bu oranın %45,6 olduğunu belirtmişlerdir. Bu açıdan çalışmamızda, örneklem sayısını da göz önüne bulundurarak, çalışmada yararlanılan üniversite öğrencilerinin daha fazla sigara kullanmakta olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin %41'inin sigaraya lise döneminde başladığı görülmektedir. Bu sonuçlar Siqueira vd. (2001), Patten vd. (2001), Altındağ vd. (2005) ve Çapık ve Cingil (2013) çalışmaları ile uyumludur.

Araştırmada, katılımcıların %27,1'inin günlük (24 saatte) içtikleri sigara miktarının 11-20 adet arası (yaklaşık 1 paket) olduğu saptanmıştır. Çapık ve Özbuçakçı (2007), Süngü (2014) çalışmalarında da sigara kullanan öğrencilerin günlük 1 paketten daha az (11-20 adet) sigara kullandıklarını ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %59'unun alkol kullandığı saptanmıştır. Bu sonuç da literatür ile uyumluluk göstermektedir. Akvardar vd. (2003) alkol kullanma oranının %47,9, Altındağ vd. (2005) bu

oranın %30,4, Taner (2005) bu oranın %65, Cömert ve Narter (2013) bu oranın %62,9 olduğunu, son olarak Alaçam vd. (2015) ise bu oranın %35,3 olduğunu belirtmişlerdir. Hem sigara hem de alkol kullanımındaki oransal farklılıkların, demografik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapının değişkenlik göstermesinden kaynaklandığı ifade edilebilir.

Alkole başlama zamanı incelendiğinde ise öğrencilerin %44,2'sinin alkol kullanmaya lise döneminde başladığı belirlenmiş olup, literatür incelendiğinde Süngü (2014) çalışmasında sırasıyla erkek öğrencilerin %45,2'sinin, kız öğrencilerin %33,3'ünün alkol kullanmaya lise döneminde başladıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmada yer alan alkol kullanma sıklığı incelendiğinde, öğrencilerin %26,9'unun ayda 1-2 kere alkol kullandıkları görülmektedir. Süngü (2014) çalışmasında ise erkek öğrencilerin %55,6'sının haftada 4 şişeden daha fazla alkol kullandıkları, kız öğrencilerin ise haftada 1 şişe ya da daha az alkol aldıklarını ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin, arkadaşların madde kullanması ve madde kullanımını onaylayan tutumları önermelerine katılım oranları sırasıyla incelendiğinde (%74,3 ve %71,7), bu sonucun Karam vd. (2004) ve Çapık ve Özbiçakçı (2007) çalışmaları ile uyumlu olduğu görülmektedir. Sosyal norm ve değerlere uyum göstermek için ya da diğer bir ifadeyle arkadaş etkisi (arkadaşlar arasında yer bulma) ile bireylerin madde kullanmaya başladığı görülmektedir.

Cinsiyete göre katılımcıların madde kullanımı ve bağımlılığında etkili olabilecek faktörlere yönelik algıları incelendiğinde; erkeklerin ailedeki rol model, aile baskısı, aile ilgisizliği, hastalık, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, fiziki şartlar ve maddeye ulaşılabilirlik gibi unsurların madde kullanımı ve bağımlılığında daha etkin olduğu görüşüne sahip olduklarını söylemek mümkündür. Araştırmada elde edilen sonuçlarla ilişkili olarak önceki çalışmalarda bu bulguyu destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin, Altındağ vd. (2005), erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla sigara kullandıklarını ileri sürmüşlerdir. Coşkun (2008), cinsiyetin madde kullanımında etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Tansel (2006), İlhan (2013) ve Süngü (2014), çalışmalarında cinsiyete bağlı olarak madde kullanımında anlamlı bir fark olduğunu belirtmişlerdir.

Anne eğitim düzeyi açısından araştırma sonuçları değerlendirildiğinde, annesi ilköğretim ve ortaöğretim eğitimi almış öğrencilere göre, annesi üniversite eğitimi almış öğrencilerin madde kullanımı ve bağımlılık yaratmada etkili olabilecek faktörlere yönelik algılamalarında, genel olarak tüm önermelerin daha etkili olduğu fikrine sahip oldukları görülmektedir. Anne eğitimi diğer gruplarda yer alan öğrencilerin bu önermelere daha az katıldıkları görülmektedir. Çeşitli çalışmalarda anne eğitim düzeyinin sigara kullanma davranışını etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Literatür incelendiğinde, Coşkun (2008) anne eğitim düzeyinin madde kullanımında etkili olduğunu belirtmiştir. Çapık ve Cingil (2013) çalışmalarında, anne eğitim ilköğretim ve altı olan öğrencilerin daha az sigara kullandıklarını ifade etmişlerdir. Süngü (2014) çalışmasında, anne eğitim düzeyi ortaöğretim ve altı olan öğrencilerin, annesi yüksek öğrenim görmüş öğrencilere göre daha az madde kullandıklarını ileri sürmüştür. Diğer çalışmalarda ise anne eğitim düzeyinin sigara içme davranışına etkisi olmadığı sonucu bulunmuştur (Tot vd., 2002; Boyacı vd., 2003; Ulukoca vd., 2013).

Baba eğitim düzeyi bakımından araştırma sonuçları incelendiğinde, babası ilköğretim ve ortaöğretim eğitimi almış öğrencilere göre, babası üniversite eğitimi almış öğrencilerin madde kullanımı ve bağımlılık yaratmada etkili olabilecek faktörlere yönelik algılamalarında, genel olarak tüm önermeleri daha fazla benimsedikleri görüşü ortaya çıkmıştır. Literatür incelendiğinde, baba eğitim düzeyinin sigara kullanma davranışına etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Coşkun (2008) baba eğitim düzeyinin madde kullanımında etkili olduğunu, Çapık ve Cingil (2013), baba eğitimi ilköğretim ve altı olanların daha fazla sigara içtiklerini ifade etmiştir. Bu durumun tam tersi olarak, Süngü (2014) çalışmasında, baba eğitim düzeyi ortaöğretim ve altı olan öğrencilerin, baba yüksek öğrenim görmüş öğrencilere göre daha az madde kullandıklarını ifade etmiştir. Diğer araştırma sonuçlarına göre baba eğitim düzeyinin sigara içme davranışına etkisi olmadığı sonucu bulunmuştur (Tot vd., 2002; Boyacı vd., 2003; Ulukoca vd., 2013).

Genel olarak araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda madde kullanımı ve bağımlılık yaratmada etkili olabilecek ve risk unsuru olarak algılanabilecek faktörler şu şekildedir. Bunlar arkadaş grubu, bireyin kendisine örnek olarak aldığı aile içindeki rol model, baskıcı aileler, ilgisiz aileler (ailevi normlar, aile desteği ve aile içi ilişkiler), psikolojik sorunlar, ailenin ekonomik gücü, fiziksel şartlar ve maddeyi her an temin edebilme serbestliği gibi faktörlerdir.

Sonuç olarak madde kullanımının doğuracağı biyolojik, fizyolojik, ailevi, toplumsal ve diğer maddi ve manevi sorunlar gerektiği kadar algılanmamakta ve dikkate alınmamaktadır. Madde kullanımının ve bağımlılığının olumsuz etkilerine rağmen, genç bireylerin madde kullanımına başlamasının ve doğal olarak oluşan bağımlılığın önlenmesi, genel anlamda ülkemizin geleceği; özelde ise birey sağlığı açısından önemli bir hale gelmiştir. Türkiye’de ve dünya genelinde önüne geçilemeyen bu bağımlılığın ilerleyen yıllarda asgari düzeye çekilmesi toplum açısından fayda sağlayacak bir durumdur. Öğrencilerin madde kullanması ve bağımlı olması içerik açısından karmaşık bir yapıya sahiptir. Kişilerin madde kullanmaya iten tek bir faktör olmamakla birlikte bu durumun azalması ya da tamamen ortadan kalkması doğrultusunda önleyici adımların atılması gereklidir. Madde kullanımı ve bağımlılığını önlemek ya da asgari düzeye indirmek için aile hayatına dair standartların yükseltilmesi, ailevi doyumun gerçekleştirilmesi ilk aşama olarak değerlendirilebilir. Genelden özele doğru gidilecek olursa toplumun bütününden ebeveynlere kadar madde kullanımı ve bağımlılığı konusunda eğitimler verilmesi, gençlere yönelik psikolojik destekler, öğrencilere yönelik sağlık programları, maddeye her an ulaşılabilmesinin yasal olarak kısıtlanması gibi önlemlerin etkili olabileceği söylenebilir.

Kaynakça

- Abdullah, A. S. M., Fielding, R., & Hedley, A. J. (2002). “Patterns of Cigarette Smoking, Alcohol Use and Other Substance Use Among Chinese University Students in Hong Kong”, *The American Journal on Addictions*, 11(3), 235-246.
- Akfert, S. K., Çakıcı, E., & Çakıcı, M. (2009). “Üniversite öğrencilerinde sigara-alkol kullanımı ve aile sorunları ile ilişkisi”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10, 40-47.
- Akvardar, Y., Demiral, Y., Ergör, G., Ergör, A., Bilici, M., & Özer, Ö. A. (2003). “Substance use in a sample of Turkish medical students”, *Drug and alcohol dependence*, 72(2), 117-121.
- Alaçam, H., Korkmaz, A., Efe, M., Şengül, C. B., & Şengül, C. (2015). “Pamukkale Üniversitesi öğrencilerinde alkol ve sigara bağımlılığı taraması”, *Pamukkale Tıp Dergisi*, 8(2), 82-87.
- Albayrak, S. & Balcı, S. (2014). “The prevention of drug abuse in young adults/Gençlerde madde bağımlılığı ve önlenmesi”, *Journal of Education and Research in Nursing*, 11(2), 30-38.
- Alikaşifoğlu, M., & Ercan, O. (2009). “Ergenlerde riskli davranışlar”, *Turkish Pediatrics Archive/Türk Pediatri Arşivi*, 44, 1-6.
- Altındağ, A., Yanık, M., Yengil, E., & Karazeybek, A. H. (2005). “Şanlıurfa’da üniversite öğrencilerinde madde kullanımı”, *Bağımlılık Dergisi*, 6(2), 60-64.
- Benowitz, N. L. (2010). “Nicotine addiction”, *The New England journal of medicine*, 362(24), 2295-2303.
- Boyacı, H., Çorapçıoğlu, A., Ilgazlı, A., Başyigit, İ., & Yıldız, F. (2003). “Kocaeli Üniversitesi öğrencilerinin sigara içme alışkanlıklarının değerlendirilmesi”, *Solunum Hastalıkları*, 14, 169-175.
- Chen, K., & Kandel, D. B. (1995). “The natural history of drug use from adolescence to the mid-thirties in a general population sample”, *American journal of public health*, 85(1), 41-47.
- Coşkun, F. (2008). “Gaziantep Üniversitesi Merkez Kampüsündeki Lisans Öğrencilerinde Alkol ve Madde Kullanma Durumu”, *Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi*.
- Cömert, I. T. & Narter, M. (2013). “Study of Substance Abuse on Students of Vocational Sciences and Faculties in Istanbul Aydın University”, *Akademik Bakış Dergisi*, 35, 1-11.
- Çapık, C., & Özbiçakçı, Ş. (2007). “Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinin Sigara Bağımlılık Düzeyleri ve Etkileyen Etmenler”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1-12.
- Çapık, C., & Cingil, D. (2013). “Hemşirelik Öğrencilerinde Sigara Kullanımı, Nikotin Bağımlılık Düzeyi ve İlişkili Etmenler”, *Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi*, 3(2), 55-61.
- Akdur, R. (2009). Gençlerde sigara salgını. *Sigara ve Sağlık Sempozyumu*, 2 http://www.tapdk.gov.tr/piyasa_duzenlemeleri/tutun_alkol_kontrol/tutun_kontrolu/tutun_mamulleri_ve_saglik/Gençlerde%20Sigara%20Salgını,%20Sigara%20veya%20Sağlık%20Sempozyumu-2009,%20Prof.%20Dr.%20Recep%20AKDUR.pdf [Erişim tarihi:01.11.2015].
- Grucza, R. A., & Bierut, L. J. (2006). “Cigarette smoking and the risk for alcohol use disorders among adolescent drinkers”, *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 30(12), 2046-2054.

- Hair, Joseph. F., Anderson, Rolph. E., Tahtam, Ronald L. ve Black, William C. (1998) *Multivariate Data Analysis International Fifth Edition*. New Jersey: Prentice Hall International Inc.
- Hanna, E. Z., & Grant, B. F. (1999). "Parallels to Early Onset Alcohol Use in the Relationship of Early Onset Smoking with Drug Use and DSM-IV Drug and Depressive Disorders: Findings From the National Longitudinal Epidemiologic Survey", *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 23(3), 513-522.
- İlhan, T. (2013). "Üniversite Öğrencilerinde Yaşam Amaçları ve Madde Kullanımı", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 183-196.
- Jackson, C., Henriksen, L., Dickinson, D., & Levine, D. W. (1997). "The early use of alcohol and tobacco: its relation to children's competence and parents' behavior", *American Journal of Public Health*, 87(3), 359-364.
- Karam, E. G., Maalouf, W. E., & Ghandour, L. A. (2004). "Alcohol use among university students in Lebanon: prevalence, trends and covariates: The IDRAC University Substance Use Monitoring Study (1991 and 1999)", *Drug and Alcohol Dependence*, 76(3), 273-286.
- Kulaksızoğlu, A. (1999) *Ergenlik psikolojisi (3. Baskı)*, 115. İstanbul: Remzi.
- Kurupınar, A. & Erdamar, G. (2014). "Ortaöğretim Öğrencilerinde Görülen Madde Bağımlılığı Alışkanlığı ve Yaygınlığı: Bartın İli Örneği", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 65-84.
- Lanier, C. A., Nicholson, T., & Duncan, D. (2001). "Drug use and mental well being among a sample of undergraduate and graduate college students", *Journal of Drug Education*, 31(3), 239-248.
- Nakip, M. (2006) *Pazarlama Araştırmaları Teknikler ve Spss Destekli Uygulamalar*, (2.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ögel K.(2002). *Bağımlılığı Önleme Anne-Babalar-Öğretmenler İçin Kılavuz*. İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ögel K, Erol B. (2005). *Çocuklarda Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı "Çocuğum Madde Bağımlısı Olmasın"*. Ankara, Morpa Kültür Yayınları.
- Özen, Ş., Arı, M., Gören, S., Palancı, Y., & Sır, A. (2005). "Tıp fakültesi birinci ve altıncı sınıf öğrencilerinde sigara ve alkol kullanım sıklığı", *Anatolian journal of Psychiatry*, 6, 92-98.
- Patten, C. A., Ames, S. C., Ebbert, J. O., Wolter, T. D., Hurt, R. D., & Gauvin, T. R. (2001). "Tobacco use outcomes of adolescents treated clinically for nicotine dependence", *Archives of pediatrics & adolescent medicine*, 155(7), 831-837.
- Pekşen, Y., Canbaz, S., Sünter, A. T., & Tunçel, E. K. (2005). "Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yaşar Doğu Beden Eğitimi Ve Spor Yüksek Okulu Öğrencilerinde Sigara İçme Sıklığı Ve Etkileyen Faktörler", *Journal of Dependence*, 6(3), 111-116.
- Resnick M, Bearman L, Blum R, Bauman K, Harris K, Tabor J, et al.(1997). "Protecting adolescents from harm: Findings from the national longitudinal study on adolescent health", *JAMA*, 27, 823- 830.
- Siqueira, L. M., Rolnitzky, L. M., & Rickert, V. I. (2001). "Smoking cessation in adolescents: the role of nicotine dependence, stress, and coping methods", *Archives of pediatrics & adolescent medicine*, 155(4), 489-495.
- Steinberg, L. D., & Çok, F. (2007). *Ergenlik*. İmge Kitabevi.
- Strote, J., Lee, J. E., & Wechsler, H. (2002). "Increasing MDMA use among college students: results of a national survey", *Journal of adolescent health*, 30(1), 64-72.
- Süngü, H. (2014). "Üniversite Öğrencilerinin Zararlı Madde Kullanımına İlişkin Tutumları/The Attitudes of University Students on Substance Use", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(26).
- Taner, S. (2005). "Boğaziçi Üniversitesi Lisans Öğrencilerinin Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı ve Belirtilen Risk Faktörlerinin İncelenmesi". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Tanrıkulu, A. Ç., Çarman, K. B., Palancı, Y., Çetin, D., & Karaca, M. (2009). "Kars il merkezinde çeşitli üniversite öğrencileri arasında sigara kullanım sıklığı ve risk faktörleri", *Türk Toraks Dergisi*, 10, 101-106.
- Tansel, B. (2006). "Üniversite öğrencilerinin bağımlılık yapıcı madde kullanan bireylere yönelik tutumlarının incelenmesi". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tot, S., Yazıcı, K., & Yazıcı, A. E. (2002). "Mersin Üniversitesi öğrencilerinde sigara ve alkol kullanım yaygınlığı ve ilişkili özellikler", *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3, 227-231.
- Turhan, E., İnandı, T., Özer, C., & Akoğlu, S. (2011). "Üniversite öğrencilerinde madde kullanımı, şiddet ve bazı psikolojik özellikler", *Turkish Journal of Public Health*, 9(1), 33-44.

Ulukoca, N., Gökgöz, Ş., & Karakoç, A. (2013). “Kırklareli Üniversitesi Öğrencileri Arasında Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Sıklığı”, Fırat Tıp Dergisi,18(4), 230-234.

Warren C.W, Jones N.R, Peruga A, et al.(2008). “Centers for Disease Control and Prevention (CDC). Global youth tobacco surveillance, 2000-2007”. *MMWR Surveill Summ*,57:1-28.

Webb, E., Ashton, H., Kelly, P., & Kamali, F. (1997). “Patterns of alcohol consumption, smoking and illicit drug use in British university students: interfaculty comparisons”, *Drug and alcohol dependence*, 47(2), 145-153.

WHO (2003) <http://www.euro.who.int/document/e81703.pdf> Promoting the health of young people in Custody Pg. 7. [Erişim tarihi: 20.11.2015].

WHO (2014) apps.who.int/iris/bitstream/10665/112738/1/9789240692671_eng.pdf. [Erişim tarihi: 23.11.2015].

Winters, K. C. (2001). Assessing adolescent substance use problems and other areas of functioning. Adolescents, alcohol, and substance abuse: Reaching teens through brief interventions, 80-108.

Yılmaz, M. E. (2007). “Yüzüncü Yıl Üniversitesi Öğrencilerinde Alkol, Sigara Kullanımı ve İlişkili Olduğu Etmenler”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Zakletskaia, L., Wilson, E., & Fleming, M. F. (2010). “Alcohol use in students seeking primary care treatment at university health services”, *Journal of American College Health*, 59(3), 217-223.